

רעידת האדמה בארץ ישראל בתמוז תרפ"ז

לקט מפי סופרים וספרים

הקדמה
ברכת 'עושה מעשה בראשית'
'מתריעין על הזוועות'
הודאה וברכת הגומל
'וְשֹׁמְרֵי פֶדֶת בֵּין עַמֵּי וּבֵין עַמָּךְ'
ניסו של בעל 'כף החיים'
סיכום

הקדמה

בי"א תמוז תרפ"ז¹ אירעה רעידת אדמה משמעותית בארץ ישראל. מוקדה היה

1 בספר 'עד שבחברון' [עמ' 53] מסופר בשם הגרש"ז ברוידא זצ"ל: 'ההערצה אל הסבא הייתה נדירה ביותר. הצמא לשמוע את דבריו היה עצום. כדי להמחיש את הדברים מספר הגרש"ז פרטיו של אירוע, וכדי להבין את הרקע הוא חוזר מעט לאחור. באותה תקופה פקדה רעידת אדמה קשה את הארץ. המביט לארץ ותרעד. הנוקים ברכוש היו גדולים מאוד, בתים רבים קרסו עד היסוד, אחרים נסדקו והפכו מסוכנים למגורים, בעיקר סבלו מכך תושבי הארץ הערביים. הבית שגרנו בו בחצר שטרזיס נפגע קשות, ולקח הרבה זמן לתקנו. פחד השתרר בקרב העם. הרגישות הייתה נוראה, המתח ניכר בכל פינה בעיקר בשל הזעזועים הקלים יותר שאחרי הרעידה, אנשים רבים ישנם ברחובות. בקרב האוכלוסייה שררה פאניקה אנשים היו מאוד דרוכים כל שמועה אף קלה ביותר התפשטה כאש בשדה קוצים וטרדה את המנוחה. בדיוק בתקופה ההיא למדתי בישיבת חברון מקומי הקבוע דאז היה בפניה ליד ארון הספרים. פתאום שמעתי שהסטנדרים נופלים הבחנתי בריצה מבוהלת של בני הישיבה נבהלתי, לבי נפל בקרבי. האם זו שוב רעידת אדמה התגנב החשש ללבי? מהר מאוד הבחנתי בטעותי, הריצה המבוהלת היתה ריצתם של הבחורים כדי להתקרב לבמה, כל אחד רצה להשיג מקום קרוב יותר. סטנדרים הועמדו על גבי ספסלים, ספסלים הוגבהו כמעט עד התקרה קומה על גבי קומה. מישהו הבחין שהסבא יורד להגיד שמועס בישיבה, והתכונה הבהולה החלה. דיבורו היה שקט, כמעט בלחש, משום כך כולם רצו להתמקם כמה שיותר קרוב כדי שלא להחמיץ אף מילה. היה צמא לשמוע את דבריו של הסבא מסלובדקא זצ"ל, להקשיב לכל הברה, ולהפנים. באמצע השיחה מדי פעם נשמעו סטנדרים נופלים, מגדל הרהיטים על יושביו קרס. זה לא מנע מהבחורים לחזור על הפעולה הזו בשיחה הבאה שוב, הם כל כך רצו להקשיב. אף ששמעתי בעצמי דברים אלו מפי הגרש"ז, צ"ב פרט מסוים, שכן הסבא נפטר בשבט תרפ"ז, ובחודשיו האחרונים לא היה בחברון. אם כך, מתי היתה השיחה המדוברת? אא"כ היתה רעידה נוספת בשנה קודמת. מצאתי שהרב דוד טוביה ויין [קובץ בית דוד לזכרו עמ' קב] כותב בסיום רשימה של שיחת הסבא מסלובדקא בשנת תרפ"ו: שיחה זו כתבתי במוצש"ק א' לסדר פנחס, ובאמצע כתיבתי רעדה מעט הארץ תחתינו ונקשו הדלתות זו בזו והכסא תחת

בצפון ים המלח, והיא פגעה קשות בערים ירושלים, יריחו, רמלה, לוד, טבריה ושכם. תושבי ירושלים חשו היטב ברעש². העיתון "דואר היום" תיאר זאת למחרת:

אתמול בשעה שלוש ושבעה רגעים בדיוק הופתעו תושבי ירושלים השאננים ברעידת אדמה נוראה שכמוה לא הורגשה בירושלים זה הרבה שנים. אפילו הזקנים שבדור אינם זוכרים רעש קשה וחזק שנמשך שניות אחדות כמו בפעם הזאת.

רעידת האדמה גרמה בכל הארץ ובעבר הירדן לקרוב ל-300 הרוגים ולכאלף פצועים. עשרה מההרוגים וכמה עשרות פצועים נמנו בירושלים, כ-300 בתים התמוטטו או ניזוקו עד כדי חוסר אפשרות לשהות בהם, ביניהם אגף של מסגד אל-אקצא, שכידוע אינו בנוי על קרקע סלעית אלא על קשתות תמיכה ומילוי מימי הורדוס ואחריו. גם כמה קירות במתחם אוגוסטה ויקטוריה שעל הר הזיתים, שהיה אז מעונו של הנציב העליון, נסדקו עד כדי סכנה לשהייה במקום. בבית הכנסת החורבה נפלה הנברשת והרסה את בימת העץ של בית הכנסת שעמדה מתחתיה, והיא הוחלפה בעקבות זאת בבימת שיש. קצהו הצפוני של שוק הצורפים, המזרחי בשלושת השווקים המקבילים במרכז העיר העתיקה, התמוטט ונהרס ברעידת האדמה³.

הגיאולוג נתן שלם תיעד את האירוע ביומנו⁴:

נע וגם הריצפה נדה, וכן בעוד הרבה חומות, ואני ישבתי בעליה, ואושפיזי הרב הג' ר' נח שליט"א כבר ישן, ונקיצהו, ויתלבש ואמר לנו כשהקיץ שהרגיש כמו שהוא יושב בספינה נעה. וגם בחוץ הרגיש ה"ה מרדכי מטיקטין את הנדנוד, הוא הגאון רבי מרדכי שולמן זצ"ל ראש ישיבת סלבודקה. ובחסדו כי גבר עלינו לא ארכה הרעידה הקלה אלא כשני שלושה מינוט בערך. מצש"ק א' פנחס תרפ"ז, חברון עיה"ק תובב"א. ואולי לזה התכוון הגאון ר' שמחה זיסל.

2 על פי ויקיפדיה, וכן משם רוב המידע שבהמשך. במאמרו של אילן שחורי [עתמול 271] נכתב שעוצמת הרעידה הייתה 6.25 בסולם ריכטר, לעומת זאת במקור אחר מופיע המספר 7.5 בסולם ריכטר [https://blog.nli.org.il/earthquake]. כנראה מדובר בהערכה בלבד, כי סולם ריכטר עדיין לא פורסם באותה עת בעולם, אלא רק שמונה שנים אחר כך.

3 "גם הרבה ימים אחרי הרעש היו עדיין העצבים מתוחים ביותר. נתפשטו שמועות שהרעש ישנה עוד פעם ועוד באופן יותר חזק, ואחדים עוד קבעו את הזמן המדויק של הרעש השני, בשלוש בלילה, לפנות בוקר, וכדומה. זה היה בכל ערי הארץ, וכל האנשים כמעט האמינו לזה, ורוב התושבים יצאו ללון בשדה בלילה שאחרי הרעש. המצב הזה נמשך איזו שבועות, ובאמת נשנה הרעש באופן קל ביום ראשון י"ז בתמוז בשעה אחת עשרה בבוקר, וביום ראשון כ"ד תמוז נשנה עוד פעם, אבל היו באופן קל" [נחלת בנימין עמ' 138].

4 [https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A8%D7%A2%D7%99%D7%93%D7%AA_%D7%94%D7%90%D7%93%D7%9E%D7%94_%D7%91%D7%90%D7%A8%D7%A5_%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C_\(1927](https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A8%D7%A2%D7%99%D7%93%D7%AA_%D7%94%D7%90%D7%93%D7%9E%D7%94_%D7%91%D7%90%D7%A8%D7%A5_%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C_(1927)

קרוב לשעה ארבע ירעדו מוסדות תבל ורעשה ירושלים. המהומה והמבוכה הייתה גדולה. בתים רבים נהרסו, או שנסקדו ונפתחו פריצים. יש פצועים ומתים. מספרים מדויקים אין עדיין, אבל מספרים שבסביבות ירושלים האסונות גדולים יותר. הנני מחכה בכליון עיניים לידיעות שתבואנה בעיתונים... ליל נדודים נורא. ניעורתי בכל רבע שעה בבהלה ופחד, בחושי כי הבית נפל תחתי, וכי הפסל, פסל השיש, נפל ארצה וישבר. מה שמחתי, כשהאיר היום, למצוא את הכל עומד על מקומו בשלום...

בשורות הבאות ננסה ללמוד על הדי רעידת האדמה הזו מפי סופרים וספרים.

ברכת 'עושה מעשה בראשית'

על רבי דוד בהר"ן, שהיה מגדולי תלמידי החכמים בירושלים, סיפר נכדו שהיה עימו בבית המדרש 'אוהל משה' והיה עד ראיה לכך⁵:

ראיתי את כותל בית המדרש נשטט מתחת לתקרה וזו הצידה. זוכר אני עדיין את הסימן השחור שהתגלה בתקרה במקום המגע הקודם של הקיר. הכל נאחזו בבהלה, התרוצצו לכל עבר, אך סבא אחז בעמוד החון ובירך בישוב הדעת על הזוועות בשם ומלכות ובכוונה ראויה 'עושה מעשה בראשית'...

על עוצמת הרעידה עליה מברכים לא התפרשו דברים בפוסקים הקדמונים. בספר עלי תמר על הירושלמי (ברכות פרק ט ה"ב) הסתפק בזה:

תני בר קורחא מתריעין על הזוועות. לכאורה משמע שמתריעין אף על רעידת אדמה קלה שלא הייתה עמה מפולת בתים, שאם הכוונה לרעידת אדמה עם מפולת מאי קמ"ל, הרי משנה מפורשת בתענית פ"ג ה"ד וכן עיר שיש בה דבר

5 אורח דוד סע' צב, והובאו הדברים גם בהליכות שלמה תפילה פרק כג הע' 108. במאמר הרב שריה דבליצקי ב'מוריה' חשוון תשס"ט מופיעה גירסה זו: 'כשהיה הרעש נבהלו ועמדו לברוח. אז דפק על השולחן והכריז שמקודם לברך הברכה ואחר כך לברוח'. וכן הובאה שם בהערות לאורח דוד עדות על ר' אהרון ראטה שבירך אז. עדות מעניינת מצויה בספר נחלת בנימין הנ"ל הע' 3 בתיאור של תלמיד הישיבה בחברון: 'באותם ימים חפצתי לצאת אבל לא יכולתי לעזוב את הזקנה [אשת הסבא זצ"ל] לבדה. מעניין לציין שכשאמרנו לה שזו רעידת אדמה לא נפחדה הרבה, ושאלה איזה ברכה צריכים לומר', מעניין לציין שבספר שבחי הרא"ה [עמ' 256] נכתב אודות הנהגתו של מרן הרב קוק בזמן רעידת האדמה ולא מוזכרת ברכה: 'ויהי בימי הרעש בזמן רעידת האדמה של שנת תרפ"ז בה נהרגו בארץ כמאה וחמישים איש ישב הרב ולמד בחדרו. כששמע את הרעידה ניגש לחלון, הביט, ושב ללימודו מיד. בזמן הרעידה השנייה בעבור כמה ימים עמד הרב בתפילת שמונה עשרה בישיבה. בני הישיבה נבהלו וכולם החלו להתרוצץ לעבר הפתח, היתה מהומה, והרב המשיך בתפילתו כרגיל. רק לאחר שסיים תפילתו היסב פניו ונראה החיורון על פניו' [מפי ר' יעקב שלוח].

או מפולת, ופירש רש"י שהבתים נופלים ברוח, ופשיטא שבתים שנופלים על ידי רעידת אדמה מסוכן יותר.

אולם הוא העיר מדברי הרמב"ם:

אולם ברמב"ם הלכות תעניות פ"ב הי"ב ז"ל על המפולת כיצד, הרי שרבה בעיר מפולת כתלים בריאים שאינם עומדים בצד הנהר וכו' וכן על הרעש ועל הרוחות שהן מפילין את הבנין והורגין מתענין ומריעין עליהם. ובמ"מ שם וכן על הרעש וכו' נראה שזה בכלל מפולת שהזכירו חכמים. עכ"ל. הרי שגם ברעידת אדמה דווקא כשיש מפולת בתים, וא"כ מאי קמ"ל בר קורחא, ודוחק לומר שב"ק סובר שמתריעין על רעידת אדמה אף בלי מפולת והרמב"ם פוסק כסתמא דמתניתין בתענית דמשמע דווקא כשיש מפולת מתענין. ויש אולי לומר שהמילות "שהן מפילות את הבנין והורגין" מוסבת על רוחות, מפני שרוחות שאינן עזין במדה כזו אינן סכנה, אבל רעידת אדמה אפילו קלה יש לחוש לרעידות נוספות שיבואו בעקבותיה... וצ"ע בכל זה. מיהו נראה שלא דווקא שמפילה את הבנין והורגת, אלא ה"ה אם הרעידה מנפצת הזוגיות של החלונות ומפילה רהיטים נמי בכלל זה וכבר יש לחוש לסכנה ברעידות נוספות.⁶

בשו"ת שבט הקהתי ח"ה סי' מו כתב שמסתימת השו"ע והפוסקים משמע שאין צריך שתהיה רעידת אדמה חזקה המסכנת חיי אדם, אלא אפילו על רעידה קלה מברך כל שמורגשת היטב, וכשברור שהיא רעידת אדמה ולא תזוזות עקב סיבה אחרת כמו פיצוץ וכד' [ודבריו הובאו בחזון עובדיה ברכות, הלכה ברורה סימן רכו, פסקי תשובות שם]. אולם הרב אשר ווסטהיים⁷ כתב:

מוכח דזוועות דהוי רעידת האדמה להלכה הוי רק באופן של בקיעת הקרקע עם קול רעש גדול, וא"כ א"א לומר דמסתימת הפוסקים משמע דאפילו רעידה חלשה בכלל, ורעידה חלשה אינה בכלל הגדרת זוועות... אשר על כן רעידות האדמה הנמצאים בעירנו כעת שאין בהם כי אם רעידה בעלמא, וב"ה לא נפילת בנינים ולא הריגות ח"ו...

לפי התיאורים של רעידת תרפ"ז נראה שכולם יודו שיש לברך.⁸

6 והוסף: "ובליל ש"ק ה' ניסן תשט"ז היה רעידת אדמה בלבנון שגרמה למעלה ממאה וחמישים אבידות בנפש אדם, וכ"ה כפרים נמחו כליל מעל פני האדמה. ובצפת הורגשה הרעידה ושברה מששות החלונות והפילה רהיטים, ולמחרת היום ביום ש"ק ברכו אנשי צפת ברכת הגומל ואמרו תהלים בציבור".

7 אור ישראל ל"א עמ' נב.

8 ועי' הע' 2. אולם יש לציין לשו"ת וישב הים ח"ג סי' יד: "ואגב אמרתי להעיר במה שראיתי להרב

'מתריעין על הזוועות'

כתב רמב"ם [הלכות תעניות פרק ב הלכה יב]:

על המפולת כיצד, הרי שרבתה בעיר מפולת כתלים בריאים שאינן עומדים בצד הנהר הרי זו צרה ומתענין ומתריעין עליה, וכן על הרעש ועל הרוחות שהן מפילין את הבנין והורגין מתענין ומתריעין עליהן.

בפשטות הכוונה שמתריעין בשופר, אולם מצאנו בשו"ת צפנת פענח סימן פ:

תמוז תרפ"ז דווינסק, לנכדי מחמד נפשי... ת"ל אתנו שלום. מן הסתם קיבלת מכתבי אשר כתבתי לך ביום א'. מאד הייתי נבוך מהרעש שהיה בירושלים, אך תל"י קיבלתי מכתב אשר תל"י לא פגעה בפתח תקוה, וגם שלחתי טעלעגרמא לשם כי מבואר בירושלמי פ"ט דברכות מתריעין על הזוועות, וכן פסק הרמב"ם בהלכות תענית, וקיימ"ל דגבירה לוקה שפחה לא כ"ש (תענית כ"א), ולכן הטע"ג ששלחתי בגדר התרעה. עכ"ל.

משמע שהתרעה לדעתו היא אזהרה של הציבור מפני האסון, והיא צריכה להיות באופן המתאים מעשית למציאות, ולכן במקרה זה ראה לנכון הרוגצ'ובר לכתוב מכתב אזהרה לקרוביו בפתח תקווה שלאור מה שקרה בירושלים יש להם להיזהר.

הודאה וברכת הגומל

הרבנות הראשית בא"י פרסמה אחרי הרעש הודעה זו:

פתח הדביר שם שתמה גם כן על מנהג העולם לא לברך כלל על רעידת אדמה, שזה היפך פסק השלחן ערוך שפסק לברך על רעידת אדמה או עושה מעשה בראשית או שכוחו וגבורתו מלא עולם, ובמקום לברך, אומרים שמע ישראל וגו', וכתב דלא ידע טעם למנהגן". הסבר אחד אפשרי שהעלה פתח הדביר: "אם לא שנאמר דאגב צערייהו לא יהבי דעתייהו לברך". ממשין הרב הלל: "וציין לעיין בספר תוכחת חיים למהרח"ף ז"ל סדר תשא, והוא ססידר שם סדר לימוד לעת הרעש ב"מ, וכתב וז"ל: כששומע הרעש, תכף יאמר פסוק שמע ישראל וגו', ברוך שם וכו', וקרא זה אל זה וכו', ולא הזכיר כלל לברך הברכה. ועיין מעשה רב שהביא הרב המקובל מהר"ש ניניו ז"ל בהקדמת ספרו אמת ליעקב וז"ל: וכששמעתי הרעש, הנחתי ידי על ראשי וכפתי קומתי וסגרתי עיני ואמרתי שמע ישראל וגו', יעו"ש באורך אודות הצלתו הפלאית ומנפלאות תמים דעים". אפשרות נוספת מעלה הרב הלל: "ונלע"ד דמלבד טעמו של הרב פתח הדביר ז"ל הנוכח, י"ל דנהגו לומר שמע ישראל וגו' דחוששין שמא ח"ו הגיע שעתן ב"מ, ולכן אומרים "שמע ישראל" לקבל עול מלכות שמים, וכמו שנוהגים ביציאת הנשמה. וק"ל. אחר זמן רב ראיתי להגאון מהרח"ף ז"ל בספרו כף החיים שכתב וז"ל: מנהג ישראל כשרואין דבר תמוה ושל סכנה קורין קריאת שמע, וכעניין מעשה דזמרי, והשבטים בפני יעקב בשעת פטירתו. כן כתב בספר משנת חכמים".

9 קובץ שערי ציון [ז' יא-יג עמ' יג].

הננו בזה לכל קהילות הקודש, בכל מרחבי ארצנו הקדושה, כי אחרי אשר הגדיל ה' לעשות ויצילנו מסכנת הרעש אשר הרעיש את ארץ ישראל כולה... אמנם הומה ליבנו על האבדות אשר נאבדו, והמון הפצועים אשר נפצעו נאחל להם רפואה שלמה בקרוב, אבל ככלל אנו כולנו חייבים להודות לה'... על כן הננו קובעים לחובה ליום שבת קודש... שאחרי תפילת שחרית לפני הוצאת ספר התורה מההיכל יאמר כל הקהל את המזמורים י"ח, כ"ט, וקל"ו [שהוא הלל הגדול] ונשמת... בציבור שימצא בהם אלה שהיו בסכנה ממפולת יעלו לתורה, והראשון שבעולים הללו יברך ברכת הגומל בקול רם¹⁰, ויוציא את הציבור ידי חובת ברכת ההודאה...

יש להעיר שבאו"ח סי' ריט סעיף ט למדנו:

הני ארבעה לאו דווקא, דה"ה למי שנעשה לו נס כגון שנפל עליו כותל, או ניצול מדריסת שור ונגיחותיו, או שעמד עליו בעיר אריה לטורפו, או אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצול מהם וכל כיוצא בזה, כולם צריכים לברך הגומל. וי"א שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא, וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות.

וכתב המשנה ברורה ס"ק לב:

והאחרונים כתבו דהמנהג כסברא ראשונה, וכן מסתבר.

אמנם לדעת ההולכים לפי השו"ע אין לברך בשם ומלכות כאשר לא מדובר על אחד מארבעת הדברים, וצ"ב.

וְשֹׁמְרֵי פֶדֶת בֵּין עַמֵּי וּבֵין עַמּוֹךְ'

אחד הדברים המפליאים שקרו ברעידת האדמה של תרפ"ז הוא, שאף שמתן ברעידה זו רבים, לא היה יהודי אחד שנפגע בגופו¹¹.

ובכף החיים או"ח סימן תקעו מצינו¹²:

10 וכ"כ בעלי תמר ברכות פרק ט הלכה ב, ע"י לעיל הע' 5.

11 בפעולות העזרה והשיקום בלט היישוב היהודי במתן עזרה לנפגעים הערבים. תל אביב אימצה את שכם, ושלחה אליה צוותי חילוץ ואספקה. מאיר דיזנגוף נסע לשכם והציע סיוע, והנדבן היהודי-אמריקני נתן שטראוס שלח מענק כספי מיוחד. עזרת היישוב היהודי הייתה כה מרשימה, עד כי אחד מעורכי העיתונים הערביים הודיע, כי לאות תודה לא יכתוב העיתון, באותו יום, דבר רע על היהודים. לעומת זאת נשמעה ביקורת נוקבת על אוזלת-היד ועל אדישותן של מדינות ערב (מתוך אתר הארכיון הציוני המרכזי).

12 הדברים מוסבים על האמור בשו"ע או"ח תקעו סע' ד': "וכן על הרעש ועל הרוחות שהם מפילים

ובשנת התרפ"ז י"א לחודש תמוז היה רעש גדול בירושלים ת"ו ובכל סביבותיה, ונהרסו כמה כותלים, ומהם נתרועעו. והיה ניסים ונפלאות שלא נפקד אחד בירושלים ת"ו, רק בכפרים נעשה הריסות גדולות, ומתו כמה גויים. לא תקום פעמים צרה. וה' שמר ישראל, והיה פלא בעיני הרואים, והאמינו בה' גם ההולכים על פי הטבע, והעידו כי יד ה' עשתה זאת¹³.

בהקדמת ספר קרנות המזבח [ורשה תרפ"ח] כותב המחבר הרב יאקיל סאווע שהעובדה שיהודים לא נפגעו ברעש תגרום לערבים שלא להתנגד לבניית המזבח¹⁴:

הבנין והורגים, מתענים ומתריעין עליהם". ועל כך כתב בשם ספר פרי האדמה: "בירושלים עיר הקודש אין גוזרין תענית ציבור על הרעש ומפולת, כי לא הזיק מפולת בירושלים", ואחר כך המשיך את האמור למעלה. המסורת על שמירה בירושלים מרעידת אדמה מתחילה בדברי אדר"נ פרק לה, המונה בין עשרת הניסים שנעשו בירושלים "מעולם לא היה מפולת בירושלים", והחיד"א בכסא רחמים שם פירש בשם מהריט"ץ שהכוונה לרעידת אדמה. ובספר חסדי אבות [אבות ה, ה] הוסיף: "וכן ראינו בשנת התק"כ היה רעש בעיה"ק צפת, ומתו ברעש כמה נפשות מישראל... ובבילה היה רעש חזק בעיה"ק ירושלים... והתמידו הרעשים כמעט כל החורף, וברוך ה' שלא אירע שום מפולת ואיש לא נעדר" [ע"פ ספר מגדים חדשים ברכות נט, א, ושם העיר על דברי הח"ח שלא הייתה רעידה בירושלים מימי עוזיהו]. וראה סיכומו של נתן שחם [קובץ ירושלים תש"ט עמ' נג] במאמרו המפורט על רעידות אדמה בארץ ובירושלים: "בסופו של דבר מתוך סקירתנו הכוללת הזו עולה שאכן ירושלים אף אם היא שרויה בארץ שרעשיה הם מכת מדינה בכל זאת לא מצאנו במשך אלפי שנות קיומה שאחד הרעשים הפכה חלילה או שגרם לה הרס מרובה או אבידות בנפש אדם במידה רבה. יוצא מכלל זה הוא רעש עוזיהו". ובספר זכות יצחק לר"ח סופר סי' עה ביאר שההנהגה בירושלים היא הנהגה מעין ימות המשיח, ולכן אין רעידת אדמה שולטת בה.

13 הרב נתן קמינצקי סיפר שרופא העיניים הנודע ד"ר טיכו ביקר בבית ערבי לטפל בחולה, ובאמצע ביקש סליחה ויצא להתפנות בשירותים שבחצר. מיד כאשר יצא הייתה רעידת האדמה והמיטה את הבית על יושביו והרגה כמה מהם. בני המשפחה ביקשו לשלוח יד בד"ר טיכו כי היו משוכנעים שעזב את הבית כי ידע מה עומד לקרות [אסופות נתנו עמ' של]. ועי' בספר 'מגיד דבריו ליעקב' עמ' כ בשם הגר"י צדקה.

14 מחבר הספר ישב בפולין, מה שמלמד על כך שהדי האירוע על פרטיו הגיעו ליושבי חו"ל ולא השאיר אותם אדישים. בתחילה לא הייתה ברורה העובדה שיהודים לא נפגעו. על הגר"י אברמסקי סופר [מלך ביופיו עמ' 186] שבעיצומם של ימים בהם היה טרוד במאבק השלטון הקומוניסטי נגדו, היו עינו וליבו לא"י ולעם היושב בה. במכתבו מיום י"ד בתמוז הוא כותב: 'היום קראנו בעיתונים ידיעה מחרידה אודות רעידת האדמה בא"י. לפי דבריהם ישנם הרבה הרגים ופצועים ברחובות ירושלים. כמובן אנו נבוכים מאוד מן הידיעה הזאת, וצערנו גדול מנשוא. אנא חביבי להרגיענו מיד משלום הארץ ואחינו בני"ב בכלל". אולם אחר כך הובהרו הדברים, כפי שניכר בדברי החפץ חיים שכתב [מכתבי החפץ חיים סי' י]: 'הנה זה מקרוב נבהלנו ונרעדנו לשמע השמועה הנוראה על דבר רעידת האדמה בירושלים עיה"ק, אף שבמשך הרבה תקופות שעברו היו כמה רעידות בארץ ישראל אבל מ"מ רעידה כזו לא הייתה כמותה, ובפרט בירושלים עיה"ק גופה לא קרה מעולם רעידה לבד בימי עוזיהו מלך יהודה כשנכנס למקדש להקטיר קטורת כמבואר בחז"ל.

הנה מצינו בתורה שאחר מלחמת עמלק כתיב ויבן משה מזבח וגו' ויקרא שמו ה' נסי, והיינו כמאמר חז"ל שבמלחמת עמלק העמיד להם הקב"ה את החמה וערבב להם השעות שהיה להם אצטגנינות בשעות, והנה בודאי היה אז הנס מפורסם בכל העולם, וע"כ בנה אז משה רבינו ע"ה את המזבח... והנה אנחנו שמענו את הנס הגדול שנעשה עתה לכל ישראל הדרים בארץ ישראל ובגבולותיה סביב, שהיה שם רעידת הארץ ר"ל באופן מבהיל ונורא מאד שעשה שם שמות מהרוגים ופצועים למאות, ופינו מלא שבח להש"י שהציל את כל המכונה בשם יהודי ולא נעדר מהם איש ח"ו בכל הפלכים הרבים שהיה שם הרעידה, וכן סביב לכותל המערבי תובב"א הגם שהיתה שם רעידה חזקה מאד ונהרסו שם הרבה בתים, ועכ"ז הציל הקב"ה את הכותל המערבי ולא נפל ממנה צרור ארצה ח"ו כידוע ומפורסם בכל העולם. וע"כ גם אנו נוחלי דת משה רבינו ע"ה בעקבותיו נלך לעורר עכ"פ את גדולי אומתנו בארץ ובחו"ל לתקון המזבח והכנתו, כי תקוננו חזקה שעתה גם הישמעאלים הדורכים ושולטים כעת במקום המזבח בעוה"ר לא יעכבו עלינו בזה, כי עתה חיל אחז יושבי פלשת מהרעידה הנ"ל כידוע בזה מכל העיתונים. ועל כן לא עת לחשות בזה לעת עתה, וד"ל. כה דברי העבד נרצע לת"ח האמיתיים שבדור, יוסף ה' עליהם כהנה וכהנה. א"ד הק' יאקיל סאווע הרב דפ"ק קאלק מחוז לויצקא ומלפנים רב בטוטשץ מחוז ראוונא¹⁵.

וחלילה לנו לומר כי יד המקרה הייתה פה, כי עלינו לדעת שהקב"ה הוא מלך אדון על כל הארץ... גם הרעש הנורא בירושלים עיה"ק שהרבה נפצעו ונהרגו, ואפילו הרבה מאחינו בני" שלא נגעה בם הרעה ב"ה, גם הם הלא היו למחוסרי לחם על ידי זה, אלא המבין יבין שלא דבר פשוט הוא ולא במקרה באות כל הצרות והעונשים ח"ו, אלא התראה משמים היא לבני האדם אשר בארץ המה שישובו מדרכיהם הרעים וממעשיהם אשר לא טובים, כי אין אנו בטוחים ח"ו מצרות כאלו וכדומה. גם נאספו כספים לטובת יהודי הארץ: "בבית הכנסת אור החיים בפילדלפיה פרשת מטות תרפ"ז, לאחר רעידת האדמה שהיתה בירושלים ת"ו - רבותי בקושי גדול פעלתי בעצמי לבוא אליכם בדברים דלהלן, אף שידוע לי היטב על המצב הקריטי השורר כעת בארה"ב הפוגע בכלם בכס ובי כמוני כמוכם, זאת ועוד עד כה טרם דיברתי אליכם עבור עניי אר"י מאז היותי אצליכם בביהכ"נ שלא יאמרו כי הנני נוגע בדבר כבן אר", אולם לאחר המקרה הנורא שקרה עתה לבני אר"י ע"י רעידת האדמה שם שהחריבה רוב בתי ישראל, והאנשים ונשיהם וצאצאיהם מתגוללים בחוצות העיר באין גג לראשיהם, מוכרח אני לדבר אליכם למרות כל הקשיים... [כרם שלמה עמ' שעב].

15 קבוצה מבני קהילת תימן עלו לירושלים משנת תרמ"ב ואילך. העולים חיו בעוני גדול מחמת עונים של בני ירושלים בימים ההם. כמה צדיקים מקהילת תימן עשו תורתם קבע ומלאכתם עראי, ולפרנסתם עסקו הם בבניית ותיקון בתים בירושלים, דבר שהיה נצרך בזמנים ההם שעולים רבים באו לעיר הקודש לבנות בה את בתים. ויהי בחלוף הזמן וכל איש יושב עם משפחתו על גפנו ועל תאנתו וכמעט ולא היה צורך לבנות או לתקן עוד בתים בעיר הקודש, ישבו אותם צדיקים וחיכו

בהקדמת ספר "פקוח נפש" [לרב אליהו מאיר פייבלזון וגב"ד קופישאק] כותבים בני המחבר:

את מאמרו האחרון 'קול רעש גדול' ערך כשני ירחים לפני עלותו למרום. הוא העיר בו לאחד מן הגדולים שדימה שיש לו יכולת בזה כי רעש הארץ שהיה בארץ קודשנו כירחים אחדים מקודם בקיץ תרפ"ז... לא פגע בנפש ישראל הנהו קול התראה גדולה שטיבו יותר דרכם הבנים השבים לגבולנו להתקדש בארץ הקדושה ע"פ תורתנו הקדושה...

דברים מעניינים המשקפים את הרושם הברור שה' הפלה ברעש זה את עמו מהגויים כתב ר' עמרם בלוי [שומר החומות עמ' 72]:

ביקורו הראשון של ד"ר פנחס כהן היה בשנת תרפ"ז כחדשים אחדים אחרי רעידת האדמה באר"י. ברעידת האדמה נספו חיי אנשים כמעט בכל ערי אר"י, נאבדו מאות נפשות, אבל ביניהם אף לא יהודי אחד. הדבר הוכר כמעשה השגחה אצל הערבים. בשכם נהרגו יותר ממאה ושלושים נפשות. רופא יהודי היה גר שם בקביעות, ויום אחד לפני הרעש נסע יחד עם בני ביתו לביקור זמני בירושלם. הבית שגר בו נהרס, וכל דרי הבית לא היהודים נהרגו, ויהי לנס. לבושתנו חסרה ההכרה אצל עורכינו, והעיתונות חעברית עמלה לבאר את המאורעות עפ"י סיבות טבעיות שלא היה להם שחר... גם בירושלם נפלו בתים וגם בתי יהודים, אבל אצל היהודים לא היתה אף אבידה אחת בנפש. חודשים אחדים אחרי כן בחודש כסלו בערך, נסענו ד"ר כהן ואנכי יחד עם עו"ד לנצרת בענין מחנה ישראל. לפנות ערב אנו שבים לירושלם דרך שכם. לפני שכם ניתך גשם שוטף, ומכיון שכן דרש הנהג הערבי במפגיע שנסור ללון, כי אין הוא רואה את הדרך, וגם חושש שהאוטו יתחלק במעלה ההר וחיינו יהיו בסכנה. כל סירובינו לא הועילו... ואותנו הוא מכניס למלון ערבי... פתאום אנו מרגישים 'תנועה'... אנו מרגישים שמשוהו קרה... ופתאום נכנס אל המלון הנהג שלנו בפנים מביעים אימה, ואומר לנו בואו ניסע תכף לירושלים. אנו שואלים איך, והלוא גשם שוטף. והוא באחת, אם לא תבואו איתי אסע לבדי. תוך כדי דיבור נכנס בעל המלון באותם פנים אימות, רועד בכל גופו, ואומר:

לעבודה. עברו ימים, עברו שבועות, אך לא היתה מלאכה. ישבו אותם צדיקים לחכות לעבודה ואין דורש ואין מבקש הגיע צער רעב בני ביתם לעומק ליבם, עד שנשא אחד מהם את עינו לשמיים וביקש מהש"ת אנה בורא עולם תן לנו מקור פרנסה. באותו רגע החלה רעידת אדמה גדולה בכל ירושלים אשר זעזעה את כל האזור... סוף דבר אחר אותה רעידה, אכן נמצאה עבודה רבה לאותם צדיקים. יודעי דבר מציינים כי הסימן שאכן רעידת אדמה זו כוחה הגיע מצד הקדושה מוכח מעובדה נפלאה זו, שאכן אף יהודי לא מת בה, מתוך מאות נכרים. ויהי לפלא [שולחן מלכים עמ' 162].

בשם ה' אל תסעו. לינו כאן. יש לי אשה וילדים קטנים, חוסו על הילדים, אני לא אקבל ממכם שכר המלון. אשלח אתכם מחר על חשבוני לירושלים. ואנו עומדים נבוכים... ונודע לנו שהייתה לפני רגעים אחדים רעידה קלה, ומפחד לרעידה שניה רוצה הנהג לברוח לירושלים מקום שגרים בה הרבה יהודים, וממש מאותו הטעם רוצה בעל המלון שנישאר ללון כדי שאנו היהודים נגן על אשתו וילדיו. נהייתה מריבה ביניהם, ושניהם מתחננים אלינו. הנהג ניצח, ובעל המלון מלווה אותנו בדמעות ובקול בוכים. לא מיותר לומר שלאורך זמן התברר שהערבים לא למדו דבר, כידוע לכל¹⁶.

ניסו של בעל 'כף החיים'

רבי יעקב חיים סופר בעל 'כף החיים' בעצמו ניצל בנס¹⁷. וכה שח ראש ישיבת פורת

16 בספר בן לאושרי ח"ג עמוד ל הובא מכתב שכתב חסיד של האמרי אמת' שהיה עם רבו באותם ימים בביקור בארץ, ובו אנו למדים, על מאמציו הרוחניים לפני הרעידה, ועל ידיעתו שלא נפגע יהודי עוד קודם שידעו זאת: 'העתק מכתב מחסיד אחד שנסע עם כבוד קדושת מרן אדמו"ר רבי אברהם מרדכי זצ"ל"ה מגור. הנסיעה היה חוץ לדרך הטבע, ואדמו"ר שליט"א אמר דברים כאלה אשר לא נשמע עוד ממנו בשום פעם... ושלושה ימים קודם הרעש היה סגור ומסוגר, ופניו היו בוערים כאש להבה, ולא דיבר עם שום בן אדם. והאנשים שהיו עמו ראו אשר יהא חדשות בעולם, כי מעולם לא ראו אותו בוער ומתבודד כמו בימים הללו. גם בשבת הזה היה סגור ולא הניח אצלו שום אדם, רק השמש שהביא לפניו הסעודה, והשמש אמר שפניו בוערים עוד יותר מכל השבוע, עד שנפל לחלשות מחמת הרעדה. גם בעת הרעדה היה סגור. וכאשר הבית התחיל להתנועע כלולב והספרים נפלו מהארגזים התחילו לנקש על דלת חדר אדמו"ר, כי יראו שלא יאונה לו מאומה, ופתח הדלת במנוחה כאילו לא היה שום רע, ואמר בזה הלשון, האט נאהר קיינעם נישט גשאדט, פירוש לאף אחד זה לא הזיק, ובאמת הוא פליאה גדולה, שבעוד שהיו שם ז' מאות הרוגים לא היה לשום בר ישראל נזק אפילו באצבע קטנה'...

17 ניסים נוספים שסופרו על שאירע נוגעים לשניים מגדולי דורנו. על הגר"ע יוסף סופר, בהמשך לסיפור על בעל כף החיים: מרן רבי עובדיה יוסף זיע"א היה בן שש בעת שאירעה רעידת האדמה, שכן נולד בשנת תרפ"א. בזמן הרעידה ישב בקומה התחתונה של בית הכנסת שושנים לדוד, והגה בספר תורה תמימה. והנה לפתע החלה רעידת האדמה, וכאמור הקיר החיצוני של בית הכנסת נפל כולו. מרן זיע"א [בעל כף החיים] מצא את עצמו לכוד בבית המדרש בלי אפשרות לרדת. כאשר באו לחלץ את רבינו ביקש שקודם יחלצו את הילד הרך שנמצא בבית המדרש... ומאז נקשרה נפשו של רבינו בנפש הילד הרך שלימים הפך להיות גדול הדור [אבירי בבל עמ' רכד]. ועל הגר"י גרוסמן סופר: שומר פתאים ה', כשהיה רבי ישראל ילד בן ארבע בשנת תרפ"ז התחוללה בארץ רעידת אדמה שהורגשה בכל הארץ ובירושלים בפרט, הרבה ערבים נספו אז ברעידת האדמה וגם חלק גדול מירושלים נחרב, אבל בחסדי שמים יהודים לא ניזוקו ברעש. רבי ישראל למד אז בת"ת חיי עולם בכיתת גן, האדמה רעשה בצהרים, תלמידי הישיבה נבהלו מאוד כדרך הטבע בשעה שכל הבניין הזדעזע ורעד כולו והחלו שועטים במדרגות כלפי מטה לברוח מן הבניין בטרם יתמוטט

יוסף¹⁸, הגאון הגדול רבי יהודה צדקה זצ"ל:

...כל הקיר של 'שושנים לדוד' נפל, וה'כף החיים' היה יושב בעלייה. באתי לרחוב הרב זוננפלד ליד 'שושנים לדוד', אני רואה כל הקיר של 'שושנים לדוד' שפונה לרחוב - כולו נפל. אין מדרגות, אין קיר. וה'כף החיים' היה בעלייה, יושב וכותב. כולם פחדו: 'מה קרה? מה עם ה'כף החיים'?... נתברר כי הקיר בעלייה נטה, ובמקום שרבי יעקב חיים סופר בעל 'כף החיים' זצ"ל היה יושב וכותב עמדו הקירות! כלום לא קרה! רק היה חסר מדרגות. באו אנשים, הביאו סולם, והורידו את ה'כף החיים', תפסו אותו וירדו לאט לאט. בריא ושלם. ברוך ה', לא קרה כלום. גם ברחוב לא קרה כלום, יש ילדים עוברים, היה שם תלמוד תורה, וגם לתלמוד תורה לא קרה כלום. אף אחד לא ניקף אצבעו. זה אני ראיתי, לא איזה שמועה סתם. וכל זה למה? בזכותו...¹⁹

סיכום

רעידת האדמה של תרפ"ז הייתה הרעידה האחרונה החזקה שאירעה בארץ, והיא הותירה את רישומה בספרי הלכה וזיכרון רבים. בלט ביותר שלמרות הנפגעים הרבים יחסית בין תושבי הארץ הלא יהודים, בין היהודים לא היה אף הרוג ורק פצועים בודדים, וגם הנזקים במגזר היהודי היו מינימליים בחסד ה' עלינו. הבאנו כאן לקט מזדמן של מקורות כאלו הן בשל הדיונים ההלכתיים שבהם והן כדי להדגיש את הנס שאירע אז, ובציפייה להמשך השגחת ה' לטובה על עמו ועל ארצו.

על ראשיהם. ישראל הפעוט שיחק באותה שעה למטה והיה על המדרגות כאשר הציבור המבוהל שעט במדרגות. מרוב בהלה נתקלו אנשים אלו באלו וכולם נפלו עליו, זאטוט בן ארבע. מדרך הטבע היה הילד עלול להימחץ למוות, ואכן איש לא האמין שהוא ייצא בחיים מתחת לגל האנושי שרץ עליו, אבל בניסי ניסים הוא יצא ללא פגע. הדבר היה בשעתו שיחת היום בירושלים, והכל נוכחו לדעת כי יש אלוקים בישראל [גדול בישראל עמ' 156].

18 אתר "דרשו".

19 בקונטרס החלומות בו רשם ה'כף החיים' את חזיונותיו בעוד ליל, בו נגלו לפניו תעלומות רבות וסוד ד' ליראיו, רשם את אשר נגלה לו בלילה שקודם רעידת האדמה: "א תמוז תרפ"ז [שמעתי אומרים מקרא זה] ה' ישמרך מכל רע. וביום ההוא היה רעש גדול, וכמה בתים נתרועעו, וכמה בני אדם נפצעו, ומן הגוים כמה מתו בכפרים אשר סביב ירושתו, ובחסדו ית' שמר ישראל כמ"ש ה' שומר ישראל.